

METTERNICH A NĚMECKÝ SPOLEK V LETECH 1840–1848

Barbora Pásztorová¹

Klemens Wenzel Nepomuk Lothar kníže Metternich-Winneburg-Ochsenhausen, jenž působil od roku 1809 jako ministr zahraničí Rakouského císařství a od roku 1821 jako jeho kancléř, je osobností, která je považována za přinejmenším kontroverzní a s ním se pojí několik dodnes tradovaných kliší. Velice záporně hodnotili Metternicha především liberálové a stoupenci maloněmecké historiografie druhé poloviny 19. století a počátku 20. století. Zmínit lze například německého historika Heinricha von Treitschke, jenž ve svém díle *Deutsche Geschichte im 19. Jahrhundert* líčí Metternicha jako zrádce německého národa, intrikánského diplomata, světáka, muže nestoudného a chladnokrevného, podplatitelného, tedy jako Neněmce-Rakušana.² Předně je však s tímto rakouským státníkem spojeno tvrzení, že byl, nadeně řečeno, přímo „reakcionářskou bestií“. Z tohoto důvodu bývá ještě i dnes některými historiky kritizován, že bránil pokroku, nerozuměl silám své doby, byl nepřítelem svobody, stavěl se striktně proti národnímu hnutí, jednoduše, že byl proti všemu novému.

Tato studie se proto přinejmenším pokusí o vyvrácení některých z těchto tvrzení. Především poukáže na fakt, že Metternich nejen rozuměl silám své doby, nýbrž si do značné míry uvědomoval i jejich negativní stránky, na něž mnohdy trefně upozornil. Týkalo se to především německého nacionalismu, který často inklinoval k agresi a násilí a o němž již bylo ve čtyřicátých letech 19. století možné hovořit jako o masovém hnutí. Cílem této studie je na dvou evropských krizích dokázat, že i ve čtyřicátých letech 19. století Metternich navázal na svoji mírovou usmířovací politiku předchozích let a že v mezinárodních vztazích představoval určitý způsob chování – umírněnost, klid a usměrňování – ten však byl v době nacionalismu již považován za anachronismus, a byl proto odmítnut. Výsledkem bylo několik válečných konfliktů v průběhu následujících desetiletí.

Metternichova snaha o zachování míru bude demonstrována na základě jeho postoje k Rýnské krizi a šlesvicko-holštýnské otázce. Obě tyto evropské krize čtyřicátých let 19. století se úzce dotkly jak Německého spolku, tak Ra-

¹ Autorka příspěvku je doktorandkou Katedry historických věd Filozofické fakulty Západočeské univerzity v Plzni.

² SIEMANN, Wolfram: *Metternich. Strategie und Visionär. Eine Biografie*. München 2016, s. 19.

kouska a především se během nich přihlásil o slovo vypjatý německý nacionalismus, který do značné míry ohrozil trvání evropského míru a pořádku v podobě, v jaké byl vytvořen po napoleonských válkách. Metternich se jej snažil vši silou uklidňovat a předejít tak jeho eskalaci do válečného konfliktu, v prvním případě s Francií, v tom druhém s Dánskem. V této studii je na zkoumanou problematiku nahlíženo především v evropské rovině proto, že rakouský státník konstituoval v roce 1815 na Vídeňském kongresu Německý spolek jako jeden z pilířů evropského mírového uspořádání. Navíc to byla právě tato mezinárodní dimenze, co výrazným způsobem ovlivňovalo formování německé otázky ve čtyřicátých letech 19. století.

Tato studie si rovněž klade za cíl poukázat na skutečnost, že Metternich rozuměl i modernizačním silám své doby, a to především v oblasti hospodářství, kdy se snažil zajistit hospodářské propojení Rakouska a Německa a předejít tak hospodářskému vyčlenění habsburské monarchie z německého prostoru. Ovšem i v tomto případě si uvědomoval existenci určitých negativ, která se pojila především s „imperialistickými“ snahami německých nacionalistů, jež se snažil Metternich usměrňovat.

K danému tématu existuje jen poměrně omezená pramenná základna. V Rakouském státním archivu ve Vídni, konkrétně v oddělení Haus-, Hof- und Staatsarchiv, se sice nacházejí politické zprávy rakouských vyslanců, kteří mezi lety 1840 a 1848 působili na německých dvorech, ale německým záležitostem se věnují buď pouze okrajově, nebo vůbec. Naopak v Geheimen Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz v Berlíně jsou uchovány zprávy pruského vyslance v Kodani a ve Vídni pruskému králi, které panovníka informovaly mimo jiné i o Metternichově mínění o vztahu mezi Rakouskem a Pruskem v daném období, o jeho názoru na orientální krizi a s ní souvisejícím děním v Německu nebo o následnictví v Dánsku.

Z výše uvedeného důvodu byly pro tuto studii přínosnější prameny vydané, zejména pak spisy z Metternichovy pozůstalosti, které shromáždil a vydal kancléřův syn Richard, jmenovitě se jedná o šestý a sedmý díl *Aus Metternichs nachgelassenen Papieren* z roku 1883.³

Na tomto místě je nutné zdůraznit, že období let 1840–1848 s ohledem na německou politiku kancléře stojí mimo hlavní zájem jak českých, tak i zahraničních historiků. V českém prostředí se Metternichem ve větší míře zabývá pouze historik Miroslav Šedivý, který se však věnuje především jeho politice v souvislosti s východní krizí. V zahraničí je zájem o rakouského kancléře poněkud větší. V roce 2016 vyšla jeho nejnovější biografie s názvem

³ METTERNICH-WINNEBURG, Richard (ed.): *Aus Metternichs nachgelassenen Papieren*. Band VI–VII. Wien 1881–1884.

Metternich. Strategie und Visionär. Eine Biografie z pera německého historika Wolframa Siemanna.⁴ Ovšem ani Siemann nevěnuje období mezi lety 1840 a 1848 přílišnou pozornost.

Samotné německé politice Metternicha se podrobněji doposud věnovali pouze dva američtí historici, a to Enno Kraehe v *Metternich's German Policy. Volume I. The Contest with Napoleon, 1799–1814* a *Volume II. The Congress of Vienna. 1814–1815*⁵ a Robert D. Billinger Jr. v *Metternich and the German Question. States' Rights and Federal Duties. 1820–1834*.⁶ První z nich však končí svůj výklad v roce 1815 a ten druhý 1834.

Jedním z cílů této studie je navázat na revizionistický přístup historiků, jako je Enno Kraehe, Robert D. Billinger Jr., Wolfram Siemann nebo britský profesor Alan Sked,⁷ kteří se snaží přehodnotit některá tvrzení spojená s osobností Metternicha nebo s jeho postojem vůči německému nacionalismu či Německému spolku, jež jsou doposud zakořeněná v povědomí lidí. Jejich výzkum se pokusí doplnit o analýzu a revizi Metternichova postoje vůči Německému spolku mezi lety 1840 a 1848.

⁴ SIEMANN, Wolfram: *Metternich. Strategie und Visionär. Eine Biografie*. München 2016.

⁵ Kraehe se v druhém svazku své práce věnuje otázce Metternichovy německé politiky na Vídeňském kongresu. Jeho teze silně kontrastuje s tradičními historickými interpretacemi, když tvrdí, že Metternichova německá politika byla soustředěna na zachování Rýnského spolku jako neutralizovaného nárazníku v Evropě, což bylo dle jeho mínění Metternichovým cílem spíše než poražení Napoleona nebo obnovení Svaté říše římské, ve které by Habsburkové byli císaři a Metternichové říšskými knížaty. KRAEHE, Enno E.: *Metternich's German Policy. The Congress of Vienna. 1814–1815*. II. Princeton 1984.

⁶ Billinger se ve své knize zabývá povahou Metternichova řešení německé otázky a do jaké míry ho bylo možné považovat za úspěšné mezi lety 1820 a 1834. Kníže dle jeho názoru propagoval zvláštní druh německého federalismu, který kombinoval respektování státních práv jednotlivých německých vládců s voláním po splnění spolkových povinností a spolupráci. Jeho úspěchem podle Billingera bylo, že byl opakovaně schopen přesvědčit německé vládcy, že to nejlepší pro jejich monarchistickou suverenitu spočívá v jejich loajalitě vůči účelu a postavení Německého spolku. Billinger zastává názor, že se Metternich snažil učinit z Německého spolku školu nacionalismu pro německé vládcy. Jeho ideologie německého nacionalismu byla navržena tak, aby zachovala mezinárodní mír a monarchistickou suverenitu ve střední Evropě prostřednictvím ochrany monarchistické suverenity v jednotlivých německých státech. BILLINGER, Robert D. Jr.: *Metternich and the German Question. States' Rights and Federal Duties. 1820–1834*. Newark (Delaware) 1991.

⁷ Alan Sked je autorem publikace s názvem *Metternich a Rakousko. Pokus o hodnocení*, v níž se zabývá otázkami, které obvykle vyvstávají v souvislosti s Metternichem, a to, zda řídil policejní stát, chtěl federalizovat monarchii, byl neúspěšným oponentem nacionalismu či zda jeho politika poškozovala národy monarchie a nevyhnutelně je dovedla k revoluci. Jejím cílem je umístit Metternichovy pozoruhodné úspěchy do patřičné perspektivy a narušit několik mýtů spojených s takzvanou Metternichovou dobou.

Zvolené metody korespondují se stanoveným cílem zpracování tématu, což je zejména analýza nevydaných archivních pramenů (zejména politické korespondence mezi Metternichem a rakouskými vyslanci v zahraničí), jež je doplněna o analýzu vydaných pramenů (dokumentů úřední i soukromé povahy či pamfletů).

Významným mezníkem v postoji kancléře Metternicha k německé otázce se po Vídeňské konferenci v roce 1834 stala Rýnská krize z let 1840–1841.⁸ Ta vznikla v souvislosti s turecko-egyptskou krizí z let 1839 až 1841. Na jaře 1839 došlo k dalšímu měření sil mezi sultánem Mahmudem II. a jeho místodržícím v Egyptě Muhammadem Alím. Osmanská armáda však byla u Nezibu poražena a flotila zběhla na stranu egyptského paši. Osmanská říše současně ztratila i svého sultána, který na konci června zemřel. V tuto chvíli byla pozice Muhammada Alího natolik silná, že si mohl dovolit proklamovat dědičnou držbu Egypta, Sýrie, Adany, Kréty a značné části Arabského poloostrova, čímž by fakticky ohrozil existenci samotné Osmanské říše. Evropské velmoci se nótou z 27. července 1839 zavázaly nalézt východisko z krize a chránit integritu Osmanské říše. Tím se z lokálního konfliktu stala záležitost evropské diplomacie. Vlády Rakouska, Velké Británie, Ruska a Pruska stály plně na straně legitimního panovníka proti jeho egyptskému vazalovi, zatímco postoj Francie byl odlišný. Většina francouzských politiků se postavila za Muhammada Alího, k němuž chovala francouzská veřejnost silnou náklonnost, neboť jej považovala za pokračovatele díla, které v Egyptě započal Napoleon Bonaparte, a rovněž také za přirozeného spojence Francie v ambiciózních plánech na dosažení dominantního vlivu v celém Středomoří. Dobré mínění o Muhammadu Alím měl i sám francouzský král Ludvík Filip.⁹

⁸ K Rýnské krizi zejména ŠEDIVÝ, Miroslav: *Crisis among the Great Powers. The Concert of Europe and the Eastern Question* (dále jen *Crisis among the Great Powers*). London, New York 2017; ŠEDIVÝ, Miroslav: *Metternich, the Great Powers and the Eastern Question*. Plzeň 2013; VEIT-BRAUSE, Irmeline: *Die deutsch-französische Krise von 1840. Studien zur deutschen Einheitsbewegung*. Köln 1967.

⁹ MANSEL, Philip: *Paris between Empires 1814–1852*. London 2001, s. 359; ANGELOW, Jürgen: *Von Wien nach Königgrätz. Die Sicherheitspolitik des Deutschen Bundes im europäischen Gleichgewicht (1815–1866)*. München 1996, s. 110–111; ŠEDIVÝ, Miroslav: *Francouzská červencová monarchie v kritickém roce 1840* (dále jen *Francouzská červencová monarchie*). Historický obzor, 18, 2007, č. 3/4, s. 50–52; ŠEDIVÝ, Miroslav: *Metternich and the Rhine Crisis (1840)*. In: *Prague Papers on the History of International Relations*, 10, 2006, s. 66; BAUMGART, Winfried: *Europäisches Konzert und nationale Bewegung. 1830–1878*. Schöningh 1999, s. 200; SCHROEDER, Paul W.: *The Transformation of European Politics 1763–1848*. Oxford 1994, s. 737–738.

Od konce roku 1839 probíhala v Londýně jednání o Východní otázce, kterého se Francie odmítla zúčastnit. Ve své dobrovolné izolaci pokračovala i po vytvoření nové francouzské vlády na počátku března 1840, v jejímž čele stanul politik a historik Adolphe Thiers.¹⁰ Výsledkem londýnského jednání byla konvence o Úžinách, kterou 15. července 1840 podepsali zástupci Rakouska, Velké Británie, Ruska, Pruska a Osmanské říše.¹¹ Když se Thiers o konvenci dozvěděl, nedokázal skrýt své překvapení a rozrušení. Dne 27. července 1840 informoval o jejím podpisu francouzský tisk. Veřejnost byla pobouřena, neboť vyřazení Francie ze spoluúčasti na smlouvě bylo chápáno jako urážka. Ve francouzském tisku se začaly objevovat štvavé články a byla vzpomenuť řeč vévody Paula de Noailles, pronesená v poslanecké sněmovně v únoru téhož roku, v níž vévoda vznesl požadavek, aby v případě dělení Osmanské říše získala Francie kompenzace nikoliv v Orientu, nýbrž v Porýní. Vlastenci proto nyní hovořili o dosažení přirozených hranic na Rýně a v Alpách. Volalo se po mstě za Waterloo a po anulaci smluv z roku 1815, které Francii připravily o rýnskou hranici.¹²

Thiers ani Ludvík Filip nemohli tyto nálady ignorovat. Dohodli se proto, že razantně vystoupí proti konvenci a dokonce pohrozí válkou, aby přiměli signatáře konvence k ústupkům. Francouzský předseda vlády dokázal využít bojovných nálad francouzského lidu a začal připravovat zemi na válku. Ani Ludvík Filip na konci srpna 1840 nešetřil vůči velvyslancům Rakouska a Pruska hrozbami, ani se nezdržal použít revoluční rétoriku. V jádru si však přál mír. Chtěl pouze ukázat, že je jeho názor totožný s tím, který zastá-

¹⁰ ŠEDIVÝ, M.: *Francouzská červencová monarchie*, s. 53.

¹¹ LUTZ, Heinrich: *Zwischen Habsburg und Preussen. Deutschland 1815–1866*. Berlin 1998, s. 200–201; SRBIK, Heinrich Ritter von: *Metternich. Der Staatsmann und der Mensch*. Band II. München 1925, s. 71; DU COUDRAY, Helene: *Metternich*. New Haven 1936, s. 304; COLLINGHAM, H. A. C.: *The July Monarchy. A Political History of France 1830–1848*. London – New York 1988, s. 228.

¹² ŠEDIVÝ, M.: *Metternich, the Great Powers and the Eastern Question*, s. 802–803; GRUNER, Wolf Dietrich: *Der Deutsche Bund, die deutschen Verfassungsstaaten und die Rheinkrise von 1840*. In: *Zeitschrift für bayerische Landesgeschichte*, 53, 1990, č. 1, s. 65; BROPHY, James M.: *The Rhine Crisis of 1840 and German Nationalism. Chauvinism, Skepticism, and Regional Reception*. *The Journal of Modern History*, 85, 2013, č. 1, s. 1.

val jeho lid.¹³ Nechal proto Thierse provádět vojenské přípravy, i když ve skutečnosti o válce vůbec neuvažoval. Tak se zrodila Rýnská krize.¹⁴

Rakouský státník byl toho názoru, že Rýnská krize musí být posuzována jako evropská, a nikoli jako ryze německo-francouzská, a měla být urovnána na základě spolupráce evropských mocností. Její příčiny spatřoval ve vnitřní situaci Francie a v ustanoveních londýnské konvence. Byl názoru, že Ludvík Filip nebyl hazardním hráčem a nikdy by nevyhlásil válku celé Evropě kvůli egyptskému místodržícímu. Čeho se však obával, bylo Thiersovo úsilí získat popularitu nacionalistickými prostředky a zastrašujícími opatřeními, které mohly vážně zhoršit situaci a vést k válce, bez ohledu na to, zda ji francouzský ministerský předseda chtěl či nikoliv. Metternich se dále domníval, že bylo důležité posílit tvář a moc Ludvíka Filipa, protože jen v něm podle něj spočívala garance míru a stability, rovnováhy stávajícího evropského pořádku. Z pohledu knížete bylo klíčem k vyřešení Rýnské krize dostat krále na rakouskou stranu a přesvědčit ho, aby Thierse odvolal.¹⁵

Hlavním cílem Metternichovy německé politiky během turecko-egyptské i Rýnské krize bylo zajistit, že Německý spolek zůstane nečinný, nevyprovokuje Francii k válce a napomůže tak k zachování míru v Evropě. Kancléř se chtěl v první řadě vyhnout projednávání Východní otázky ve Spolkovém sněmu ve Frankfurtu nad Mohanem, a právě proto mu byla Londýnská konvence předána až po ratifikaci velmocemi. Neúčast spolku na jednání v Londýně pak odůvodňoval jeho geografickou vzdáleností od míst, kde turecko-egyptský konflikt probíhal, a jeho posláním působit jako těžiště obecného míru, k němuž jej předurčovala jeho pozice ve středu evropského státního systému. Z uvedených důvodů zůstával rakouský předseda spolkového shromáždění často bez zplnomocnění, buď kvůli chybějícím instrukcím, nebo skrze delší nepřítomnost ve Frankfurtu nad Mohanem kvůli konzultacím na vídeňském dvoře. Praktičtější Metternich shledával dosažení jednoty mezi německými velmocemi nebo většími spolkovými státy mimo ústavní instituce Německé-

¹³ ŠEDIVÝ, M.: *Metternich and the Rhine Crisis (1840)*, s. 72–73; BROPHY, J. M.: *c. d.*, s. 1; SKED, Alan: *Metternich a Rakousko. Pokus o hodnocení*. Brno 2014, s. 95; CEPL-KAUFMANN, Gertrude, JOHANNING, Antje: *Mythos Rhein. Zur Kulturgeschichte eines Stromes*. Darmstadt 2003, s. 169.

¹⁴ MÜLLER, Harald: *Im Widerstreit von Interventionsstrategie und Anpassungszwang. Die Aussenpolitik Österreichs und Preussens zwischen dem Wiener Kongress 1814/15 und der Februarrevolution 1848. Studien zur Geschichte Band XII. Band I, II*. Berlin 1990; ZORGBIBE, Charles: *Metternich. Le séducteur diplomate*. Paris 2009, s. 466.

¹⁵ ŠEDIVÝ, M.: *Metternich and the Rhine Crisis (1840)*, s. 74–75.

ho spolku, a poté prezentování rozhodnutí ve formě prezidiálního návrhu Spolkovému sněmu.¹⁶

Tuto taktiku kritizoval především pruský vyslanec ve Vídni Joachim Karl Ludwig Mortimer hrabě von Maltzan, který si v březnu 1840 stěžoval pruskému ministrovi zahraničí Heinrichu Wilhelmovi von Werther, že vídeňský kabinet zanedbává německé záležitosti a zároveň prohlašoval, že důvod spočívá v tom, že se Metternich nikdy rád nezabýval záležitostmi Německa. Ty jej dle Maltzana vždy obtěžovaly, a proto měl zvykem přenechávat je na starost jiným vysokým úředníkům zaměstnaným v kancléřství, kteří jim však věnovali vážnou a soustavnou pozornost.¹⁷ Velký problém podle Maltzana spočíval v tom, že kníže poskytl neomezenou důvěru rakouskému vyslanci v Německém spolku Joachimůvi Eduardu hraběti von Münch-Bellinghausen, který měl vést vídeňský kabinet v záležitostech Německa podle vlastní libosti a podřizoval jej svým vlastním ambicím a zájmům Rakouska: „Zlo nepochází z nesprávných idejí, ale z fatálního vlivu vyvíjeného Münchem na mysl Metternicha, vliv, jenž je založen na jeho osobních zájmech, které jsou velmi sekundární, ale stále dostatečně silné, aby blokovaly Metternichovu vůli a jeho očividnou touhu učinit zájmy spolku prosperujícími.“¹⁸

Uklidňovací politiku mohl Metternich prosazovat do počátku října 1840, kdy se pád Beirutu nejprve promítl do nálad ve Francii a potom zprostředkovaně i do nálad v německých státech.¹⁹ Zprávy o těchto událostech dorazily do Francie 2. a 3. října a pouze posílily válečné nálady ve společnosti. Situace se zdála být vážnější než kdykoliv předtím. Znovu se objevily válekytivé články ve francouzském tisku, jež se odvolávaly na revoluci a vyzývaly k pochodu na Rýn a jež pouze umocnily bojovné nálady v Německém spolku. Německý tisk odpověděl na výhružné a provokativní články ve francouzském tisku se stejným zápalem. Hovořilo se o možném přičlenění Alsaska k Německému spolku. Nyní, stejně jako v roce 1813, se zaktivizoval německý nacionalismus. Nebylo náhodou, že právě v těchto dnech napsal Nikolaus Becker Rýnskou píseň (*Rheinlied*), Max Schneckenburger *Stráž na Rýně*

¹⁶ Metternich Josephu von Trauttmansdorff-Weinsberg-Weinsberg, Vídeň, 24. listopadu 1840. METTERNICH-WINNEBURG, Richard (ed.): *Aus Metternichs nachgelassenen Papieren*. Band VI, s. 468 a 471; GRUNER, W. D.: c. d., s. 67.

¹⁷ Mortimer von Maltzan Heinrichu Wilhelmovi von Werther, Vídeň, 4. března 1840, Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz (dále jen: GStA PK), III. HA Ministerium der auswärtigen Angelegenheiten I (dále jen: III. HA MdA I), Nr. 6033.

¹⁸ Mortimer von Maltzan Heinrichu Wilhelmovi von Werther, Vídeň, 18. července 1840, GStA PK, III. HA MdA, I, Nr. 6033.

¹⁹ MÜLLER, H.: c. d., s. 433; BAUMGART, W.: c. d., s. 200; ANGELOW, J.: c. d., s. 12; MANSEL, P.: c. d. s. 360.

(*Wacht am Rhein*) a August Heinrich Hoffman von Fallersleben *Německou píseň (Deutschland über Alles)*.²⁰

Metternich se obával, že Německý spolek vyprovokuje Francii k válce, a proto 7. října 1840 navrhl svolání konference do jednoho z menších německých měst, pravděpodobně do Wiesbadenu, aby zabránil přeměně konfliktu ve válku v Evropě. Tato skutečnost jasně vypovídá o jeho snaze zachovat mír v Evropě. Prusko zmíněný návrh uvítalo. Narazil však na opozici Velké Británie a Ruska, jež trvaly na prosazení ustanovení londýnské konvence. Navíc následník Alexandra I. Mikuláš II. francouzského krále nenáviděl a než ústup, raději by zvolil válku, rovněž britský státník Henry Temple, 3. vikomt Palmerston se domníval, že není možné ustoupit.²¹ O Metternichově snaze zachovat mír svědčí i jeho plán na využití Rýnské krize k vytvoření účinného systému kolektivní bezpečnosti. Na konci srpna 1840 proto seznámil britského velvyslance ve Vídni s ideou mírové ligy. Ta měla svým členským státům garantovat pomoc proti vnější hrozbě, a třebaže by hlavní slovo měly i nadále velmoci, všichni členové měli mít stejná práva.²²

Metternich zaznamenal vzednutí německého nacionalismu zvláště poté, co se Beckerova píseň začala zpívat ve vídeňských ulicích a v divadle v Josefstadtu.²³ Podle jeho mínění dosáhlo nacionální citění v Německu stejné úrovně jako v letech 1813 a 1814. Během Rýnské krize hovořil o potřebě německé jednoty a o správném druhu nacionalismu velmi opatrně. V německé jednotě viděl prostředek pro zachování evropského míru a statu quo a za správný druh nacionalismu považoval nacionalismus jednotnosti (*Einigkeit*), nikoli jednoty (*Einheit*), to znamená nacionalismus chránící partikularismus. Kancléř oceňoval fakt, že se Němci byli schopni spojit za účelem obrany proti společnému nepříteli. Nic proto nenamítal proti německému patriotismu. Ten byl pro něj v této chvíli přijatelným, dokonce žádoucím, pokud podbíralo evropský mír a status quo.²⁴ Ukvapené apely na militantní německý naciona-

²⁰ POIDEVIN, Raymond – BARIÉTY, Jacques: *Les relations franco-allemandes. 1815–1975*. Paris 1977, s. 23; ŠEDIVÝ, M.: *Metternich and the Rhine Crisis*, s. 80; ŠEDIVÝ, M.: *Ohlas Rýnské krize v Rakouském císařství: Příspěvek ke studiu veřejného mínění v českých zemích doby předbřeznové*. Český časopis historický, 112, 2014, č. 4, s. 689.

²¹ ŠEDIVÝ, M.: *Metternich, the Great Powers and the Eastern Question*, s. 826; VEIT-BRAUSE, I.: c. d., s. 46.

²² ŠEDIVÝ, M.: *Rýnská krize v kontextu mezinárodních vztahů*, s. 46.

²³ GROBAUER, Franz Josef: *Ein Kämpfer für Europa. Metternich*. Wien 1961. s. 271–272.

²⁴ ŠEDIVÝ, M.: *Metternich and the Rhine Crisis (1840)*, s. 78–82; BILLINGER, R. D. Jr.: c. d., s. 94–97; GRUNER, W. D.: c. d., s. 67.

lismus se však snažil vši silou mírnit, aby zabránil provokaci Francie jejími německými sousedy.²⁵

V tomto směru zaznamenal úspěch, neboť se mu podařilo přesvědčit pruského krále Fridricha Viléma IV., který na trůn nastoupil v červnu 1840, aby se vzdal většiny svých idejí spojených s obranou Německého spolku. Přistoupil pouze na společná vojenská jednání s Pruskem.²⁶ Dne 28. listopadu 1840 byla mezi Rakouskem a Pruskem podepsána vojenská konvence, v níž se obě strany shodly na společném operačním plánu v případě války, podle kterého byly obě mocnosti zavázány bránit Německý spolek, zvláště Porýní, kam Rakousko slíbilo v případě francouzského útoku poslat část svých jednotek.²⁷ Navíc s pokračující pacifikací Orientu se naléhání na válečné zbrojení v Německém spolku stávalo stále bezobsažnějším.²⁸

Rýnská krize poskytla Metternichovi možnost znovu demonstrovat výhody volně spojeného a čistě defenzivního Německého spolku pro zachování evropského míru.²⁹ Pro Metternicha ležela síla Německa právě v jeho federativních svazcích, které Prusko v letech 1840–1841 ohrozilo svým militantním přístupem.³⁰ Rýnská krize podle knížete poskytla Německému spolku příležitost prokázat svůj význam pro evropský mírový systém: „Umístěn mezi velmocemi, udržuje rovnováhu jako strážce obecného míru, jenž podpírá materiální stejně jako morální silou. Během východní krize dokázal zaujmout místo, jež mu určila jeho geografická poloha a charakter jeho uspořádání.“³¹

Další příležitost demonstrovat svoji usmiřovací mírovou politiku nabízela Metternichovi takzvaná šlesvicko-holštýnská otázka.³² Rakouský kancléř začal této problematice věnovat pozornost až v souvislosti s publikováním

²⁵ VEIT-BRAUSE, I.: *c. d.*, s. 2 a 41; BILLINGER, R. D. Jr.: *c. d.*, s. 97.

²⁶ ANGELOW, J.: *c. d.*, s. 17.

²⁷ ŠEDIVÝ, M.: *Crisis among the Great Powers*, s. 148; HÖBELT, Lothar: *Zur Militärpolitik des deutschen Bundes*. In: RUMPLER, Helmut (ed.), *Deutscher Bund und deutsche Frage 1815–1866*. München 1990, s. 129.

²⁸ ŠEDIVÝ, M.: *Francouzská červencová monarchie*, s. 56.

²⁹ BILLINGER, R. D. Jr.: *c. d.*, s. 95–97.

³⁰ Tamtéž, s. 106 a 113.

³¹ Friedrich Christian Ferdinand von Pechlin Hansi Krabbe-Carisius, Frankfurt nad Mohanem, 3. září 1841, Rigsarkivet, Departementet for de Udenlandske Anliggender, Frankfurt a. M. 1471.

³² Šlesvicko-holštýnská otázka je souhrnný název pro komplex problémů týkajících se vztahů mezi Šlesvicem a Holštýnskem navzájem, jejich vztahu k dánskému království a k Německému spolku. Především se však jednalo o problematiku příslušnosti Šlesvicka k dánskému severu či k německému jihu, o to, zda po staletí narůstající administrativní, hospodářská a kulturní jednota Šlesvicko-Holštýnska zůstane zachována nebo od sebe budou vévodství odtržena.

takzvaného otevřeného dopisu dánského krále Christiana VIII. dne 8. července 1846, kdy byl požádán, aby se k dané záležitosti prakticky věnoval. O situaci v obou vévodstvích, Šlesvicku i Holštýnsku, a rovněž v dánském království byl však velmi dobře informován rakouským vyslancem v Kodani. Dánský požadavek na připojení Šlesvicka vyvolal na celém území Německého spolku vlnu nacionálně motivovaných nepřátelských nálad, které se kníže snažil po celou dobu uklidňovat a především usiloval o zabránění eskalace napětí do válečného konfliktu. Navázal tak i v tomto případě na svoji politiku předchozích dekád, jejímž cílem bylo uklidňování národních a revolučních tenzí a zachování stability a míru v Evropě.

Holštýnsko bylo původně lénem římsko-německých císařů a králů. Když Svátá říše římská v roce 1806 zanikla, bylo holštýnské vévodství jednoduše včleněno do dánského státu. Na Vídeňském kongresu se pak Holštýnsko stalo součástí Německého spolku, přestože nadále zůstalo personální unií spojeno s dánskou korunou. Šlesvicko bylo sice lénem dánského krále, ale nesmělo být v souladu s *Constitutio Waldemariana* z roku 1326 včleněno do dánského království. Když v roce 1459 zemřel Adolf VIII., hrabě holštýnský a vévoda šlesvický, nastoupil po něm jeho synovec Christian I., hrabě z Oldenburgu a Delmenhorstu. Ten zaručil stavům Šlesvicka a Holštýnska v roce 1460 ve smlouvě z Ripenu nedělitelnost obou území do budoucna pod známou formulí: „Zůstanou navěky neoddělitelnými.“³³

Šlesvicko bylo v protikladu k ryze německému Holštýnsku hraniční a přechodovou zemí. V 19. století byla populace venkovských oblastí severního Šlesvicka téměř výhradně dánská, centrální Šlesvicko a města na severu byla německo-dánská, jižní Šlesvicko pak zcela německé. Jazykem škol, kostelů a úřadů byla převážně němčina, ve venkovských oblastech severního Šlesvicka byla církevním jazykem dánština, zatímco ve větších městech se kázalo v němčině. Na západě a na severofríských ostrovech se mluvilo převážně frísky.³⁴ Z pohledu knížecího práva byly Šlesvicko a Holštýnsko spojeny personální unií s Dánskem, z hlediska spolkového práva však byly odděleny. S ohledem na zemské právo se vévodství nacházela v důsledku smlouvy z Ripenu v nerozpustitelné stavovské jednotě. Tato již sama o sobě velice spleť právní situace byla ještě navíc zkomplikována nástupnickým právem, které

³³ GANSCHOW, Jan: *Der Deutsch-Dänische Krieg 1864. Vorgeschichte, Verlauf, Folgen*. Graz 2013, 54–55; PAULS, Vollquart: *Schleswig-Holstein zwischen Nord und Süd*. Neumünster 1950, s. 31; SCHARFF, Alexander: *Schleswig-Holstein in der europäischen und nordischen Geschichte*. Kiel 1955, s. 30.

³⁴ *De la Succession dans la Monarchie Danoise considérée principalement sur le point de vue du droit public* (dále jen *De la Succession*). Paris 1847, s. 4.

stanovovalo ve Šlesvicko-Holštýnsku pouze mužské nástupnictví, zatímco v Dánsku v souladu s Královským zákonem (*Lex Regia*) z roku 1665 bylo přípustné nástupnictví po přeslici.³⁵

V roce 1839 zemřel dánský král Frederik VI. Jeho smrt považoval Metternich za fatální událost pro celou severní Evropu.³⁶ Ten neměl žádné mužské potomky, a proto se jeho následníkem stal Christian VIII., vnuk Frederika V. Christian VIII. měl jen jednoho syna, prince Frederika, pozdějšího krále Frederika VII., který byl již podruhé ženatý, ale prozatím se nezdálo, že by se měl dočkat synů. Králův bratr Frederik Ferdinand byl rovněž bezdětný. Proto nejbližší nárok na dánský trůn měla nejprve králova starší sestra Julienne, vdova po princovi Vilémovi Hesensko-Philippsthalském, vzhledem k její bezdětnosti pak králova druhá sestra Charlotta, manželka lankraběte Viléma Hesensko-Kasselského. Po smrti Charlotty měl nárok na dánský trůn její jediný syn princ Frederik Hesenský, vdovec po ruské velkovévodkyni Alexandře.³⁷

Šlesvicko-holštýnská Zemská strana (*Landespartei*) se odvolávala na zemské právo, na spojení obou vévodství na základě smlouvy z Ripenu, a usilovala o ustanovení blíže sjednoceného německého národního státu, který měl zahrnovat nejen Lauenbursko a Holštýnsko, které již byly členy Německého spolku, ale také Šlesvicko.³⁸ Její požadavky pak lze shrnout do třech bodů: 1. Šlesvicko a Holštýnsko jsou nezávislé, suverénní státy, spojené s Dánskem pouze personální unií; 2. Šlesvicko a Holštýnsko jsou navzájem nerozdělitelně spojeny v reálné unii, proto název Šlesvicko-Holštýnsko; 3. následnictví ve vévodstvích sleduje salické právo.³⁹

V souvislosti s těmito požadavky však Národně liberální strana v Dánsku, především její radikální takzvané eider-dánské křídlo, tvrdila, že Šlesvicko bylo po právu provincií Dánského království, do kterého se začlenilo v roce 1721, že nerozpuštělná unie vévodství nebyla oprávněná ani historií ani po právní stránce a že ve Šlesvicku bylo nástupnictví stejné jako v Dánském království, kde platil Královský zákon.⁴⁰ Eider-Dánové v rámci ústavní

³⁵ *De la Succession*, s. 4; PETER, Michael: *Der Konflikt in Schleswig-Holstein (1846–1852) im Spiegel der englischen Presse. Ein Beitrag zur Geschichte der deutsch-englischen Beziehungen um die Mitte des 19. Jahrhunderts*. Würzburg 1972, s. 28; STEEFEL, Lawrence D.: *The Schleswig-Holstein Question*. Cambridge 1932, s. 6–7.

³⁶ Mortimer von Maltzan Heinrichu Wilhelmovi von Werther, Vídeň, 1. ledna 1840, GStA PK, III. HA MdA, I, Nr. 6033.

³⁷ *De la Succession*, s. 6.

³⁸ STEEFEL, L.: *c. d.*, s. 5–6.

³⁹ Salické či sálské právo je zákoník, který byl sepsán na počátku 6. století na rozkaz merovejského krále Chlodvika I., a podle něhož bylo umožněno následnictví pouze v mužské linii.

⁴⁰ STEEFEL, L.: *c. d.*, s. 5–6.

reformy požadovali včlenění Šlesvicka do dánského národního státu, jehož jižní hranici měla tvořit řeka Eider, a zpretrhání závazků Dánska vůči Německému spolku. Toho bylo možné dosáhnout jen prostřednictvím zřeknutí se Holštýnska a Lauenburska.⁴¹

K zásadnímu zvratu došlo 14. května 1840, kdy Christian VIII. vydal jazykový edikt. Toto nepatrnou menšinou přijaté nařízení přimělo šlesvické stavovské shromáždění nařídit a přísně prosazovat dánský soudní a správní jazyk všude tam, kde byla dánština jazykem církevním.⁴² Tím král do značné míry vyhověl požadavkům Eider-Dánů, ovšem na druhou stranu vyvolal mezi Němci široké protestní hnutí, v němž se začal měnit starý zemský patriotismus obyvatel Šlesvicko-Holštýnska ve skutečné národní hnutí.⁴³ Šlesvicko-holštýnská otázka se stala otázkou německou. V eskalujícím sporu s dánskými nároky získávaly šlesvické a holštýnské stavy stále širší podporu prostřednictvím liberálních a národních sil v Německu. V Kielu působící profesor Johann Gustav Droysen společně s bonnským profesorem Friedrichem Christophem Dahlmannem, který již dlouho vystupoval na straně zájmů Šlesvicka, rozhodně hájili historická práva obyvatel Šlesvicka a přispěli k tomu, že se po celém Německu zasazovali zemské sněmy, občanská shromáždění, univerzity či politické různých směrů za zájmy obou vévodství.⁴⁴

V tuto chvíli byl Christian VIII. nucen zvolit si stranu a taky tak učinil, když 8. července 1846 zveřejnil takzvaný otevřený dopis, v němž stálo, že dědičná poslušnost podle Královského zákona, to znamená v ženské linii, je platná v dánském království, ve Šlesvicku i v Lauenbursku. V otázce Holštýnska panovala jistá pochybnost.⁴⁵ Šlesvicku kromě toho slavnostně slíbil, že není jeho záměrem se nějakým způsobem dotknout jeho samostatnosti. Ovšem zdůraznil, že je navzdory této samostatnosti s monarchií nerozlučně spojeno.⁴⁶ Holštýnské stavy zpočátku směřovaly své stížnosti ohledně poru-

⁴¹ GANSCHOW, J.: c. d., s. 48; SCHARFF, A.: c. d., s. 30.

⁴² BRANDT, Otto: *Geschichte Schleswig-Holsteins. Ein Grundriß*. Kiel 1966, s. 205; BENÖHR, Franz: *Die politische Dichtung aus und für Schleswig-Holstein in den Jahren von 1840–1864*. Schleswig 1911, s. 9.

⁴³ HAHN, Hans Werner – BERDING, Helmut: *Handbuch der deutschen Geschichte, Band XIV. Reformen, Restauration und Revolution 1806–1848/49*. Stuttgart 2010, s. 470–471.

⁴⁴ Tamtéž, s. 470–471.

⁴⁵ PETER, M.: c. d., s. 29–30.

⁴⁶ SKOVMAND, Roar: *Geschichte Dänemarks. 1830–1939. Die Auseinandersetzungen um nationale Einheit, demokratische Freiheit und soziale Gleichheit*. Neumünster 1973, s. 82; BRANDT, O.: c. d., s. 213.

šení ústavy na královskou dánskou vládu.⁴⁷ Později se obrátily na Spolkový sněm ve Frankfurtu nad Mohanem a protestovaly proti porušování jejich ústavy. Šlesvické stavy dokonce odhlasovaly, že Šlesvicko by mělo být přijato do Německého spolku. Rozčilení ve vévodstvích bylo tak velké, že hraničilo s revolucí.⁴⁸

Metternich byl toho názoru, že nařízení vyhlášené otevřeným dopisem nabývalo podoby komplikace, jejíž průběh a vyřešení nebylo možné žádným způsobem předvídat. Z tohoto důvodu vídeňský kabinet v tuto chvíli, tedy v době po uveřejnění otevřeného dopisu, ještě neměl zaujmout žádný oficiální postoj. Naopak si měl vyhradit co nejúplnější svobodu jednání. Proto se v odpovědích na výzvy, které doposud dorazily v této otázce z Kodaně a Oldenburgu do Vídně, kancléř omezil pouze na obecná ujištění o tom, že celému problému věnuje pozornost. Byl přesvědčen o tom, že dosažení uspokojivého východiska bylo možné jen tehdy, když se velmoci, v první řadě Rakousko a Prusko, shodnou na společných zásadách a cílech. V tomto duchu se proto rozhodl informovat nejprve berlínský kabinet o stanoviscích Vídně, které však mohly být v této chvíli pouze obecné povahy.

Za prvé dánský král jakožto regent v zemích tvořících dánskou monarchii měl právo učinit a nechat schválit opatření týkající se následnického práva ve vévodstvích Holštýnsku a Šlesvicku. Měl by však přitom respektovat listinná práva, která v nich platila, a tím právní cestou předejít možným rozepřím, které mohly nastat v případech vymření v Dánsku nyní panující mužské linie. Za druhé dříve, než by dánský král definitivně stanovil a zveřejnil ona opatření, bylo žádoucí, aby se předem dohodl s agnáty oprávněnými dědit. To, že tak zatím neučinil, dokazoval předložený oldenburský protest, obsahující stížnost, že přinejmenším vůči této větvi holštýnsko-gottorpského domu nebyl z královské strany učiněn žádný pokus o dohodu. Za třetí cizí mocnosti, kterým nepříslušel nárok ve vztahu k nástupnictví ve vévodstvích, měly na tuto spornou otázku nahlížet jako na ryze vnitřní dánskou záležitost, do níž se neměly vměšovat tím, že by předčasně uznaly nástupnická práva té či oné strany. Za čtvrté výjimku v tomto pravidle tvořily Rakousko a Prusko coby členské státy Německého spolku. Jejich vměšování se však mohlo týkat pouze těch částí dánského státu, jež byly součástí Německého spolku, jmenovitě vévodství holštýnského a lauenburského. Zároveň bylo žádoucí, aby Německý spolek vzal tuto záležitost na vědomí, neboť v budoucnu mohla na-

⁴⁷ Tajné ministerstvo meklenburského velkovévodství vyslanci meklenburského velkovévodství u Spolkového sněmu a tajnému radovi von Schack do Frankfurtu, Schwerin, 18. září 1846, Landeshauptarchiv Schwerin (dále jen: LHA SN), 4.11-1 Mecklenburg-Strel. Staatsministerium und Landesregierung Nr. 753.

⁴⁸ SKOVMAND, R.: *c. d.*, s. 82; BRANDT, O.: *c. d.*, s. 213.

stat situace, jež by si žádala jeho intervenci. Ve všech těchto případech měly Rakousko a Prusko ve Spolkovém sněmu vystupovat společně a jednat na základě stávajících spolkových zákonů a spolkových zájmů. Za páté všechny mocnosti by se měly vyvarovat poskytování záruk té či oné straně a zachovat si tak svobodný postoj v případném dědickém boji.⁴⁹

V souvislosti s vlnou národního vzrušení, kterou otevřený dopis vyvolal, dospěl rakouský státník k přesvědčení, že jedinými, kdo byli oprávněni se k oné záležitosti vyslovovat, byli zaprvé ti, kteří do ní byli zapojeni právní cestou, zadruhé německé mocnosti v souvislosti s účinkem, který měl mít její výsledek na spolek, a zatřetí centrální úřady Německého spolku. Kníže prohlašoval, že ani univerzita v Heidelbergu, ani německé magistráty či vzdělávací a pěvecké spolky nemají s řešením nástupnické otázky ve vévodstvích nic společného, a tím pádem ani nemají právo se do dané záležitosti žádným způsobem vměšovat.⁵⁰ Aby se kancléř vyhnul sporům o dánský trůn a zachoval integritu celého dánského státu, nebyl nakonec ochoten podřídit se ani německým právním nárokům ani politickým zájmům Dánska a přáním Christiana VIII.⁵¹ S jeho souhlasem pak vyslovil Spolkový sněm 17. září 1846 důvěrné očekávání, že dánský král bude při konečném určování nástupnictví respektovat práva všech a každého, zvláště Německého spolku, agnátů oprávněných dědit a zemského shromáždění Holštýnska.⁵²

Na tomto místě je nutné dodat, že ve stejnou dobu, kdy byl Metternich nucen vzdát se svého postu v důsledku revoluce, která zasáhla Vídeň, došlo v Dánsku k vyhrocení situace. Eider-dánská strana se dostala k moci a již 21. března 1848 nařídila včlenění Šlesvicka do Dánska. Usmířovací mírová politika, kterou Metternich prosazoval, tak byla v době vzednutí nacionalismu odmítnuta. Výsledkem byl konflikt mezi Dánskem na jedné straně a Rakouskem a Pruskem na straně druhé, který skončil dánským vítězstvím. Znovu se konflikt rozhořel v souvislosti se změnou na dánském trůně, ke které došlo v listopadu 1863, a následující proměnou ústavních poměrů v Dánsku. Tentokrát to bylo Prusko a Rakousko, kdo zvítězil a získal Šlesvicko, Holštýnsko a Lauenbursko pod svou kontrolu. Získaná kořist se však stala zdrojem trvalých dohadů a nakonec i předmětem válečných událostí, které ve své konečné fázi mimo jiné vedly ke sjednocení Německa.

⁴⁹ Metternich baronu Paulu Antonovi von Handel, Kynžvart, 7. srpna 1846, *Aus Metternichs nachgelassenen Papieren*. Band VII. Wien 1883, s. 252–254.

⁵⁰ Metternich Karlu Ernstu Wilhelmovi svobodnému pánu von Canitz und Dallwitz, Kynžvart, 22. srpna 1846, *Aus Metternichs nachgelassenen Papieren*, Band VII., s. 256–259.

⁵¹ SRBIK, H. R. von: c. d., s. 112.

⁵² *Aus Metternichs nachgelassenen Papieren*, Band VII, s. 264.

O skutečnosti, že Metternich rozuměl modernizačním silám své doby, a tedy nebránil pokroku v oblasti hospodářství, svědčí právě jeho činnost během čtyřicátých let 19. století. Když se v roce 1841 jednalo o prodloužení smluv tvořících Celní spolek, zastával názor, že by se k němu podunajská monarchie měla připojit, nebo se přinejmenším pokusit reformovat svůj celní systém a přiblížit ho tím tomu Celního spolku. Při tomto svém úsilí však neustále narážel na mnohé vnitropolitické překážky. Proto, když tento jeho plán ztroskotal, předložil několik alternativ možného hospodářského propojení mezi Rakouskem a Německem.

Metternich zpozoroval, že jihoněmecký obchod se prostřednictvím říční a železniční dopravy přibližoval ke švýcarským hranicím. Z Bádenska byl navíc informován, že v dubnu 1843 byla otevřena část železnice z Karlsruhe do Heidelbergu, jež byla součástí dráhy vedoucí z Mannheimu do Basileje, a že práce již pokročily tak daleko, že nejpozději na začátku roku 1844 bude otevřena další část trati z Heidelbergu přes Rastatt do Kehlu.⁵³ Kníže nepochyboval o tom, že až se jihoněmecký obchod dostane na hranice Švýcarska, ať již za pomoci říční plavby po Rýnu či železnice, nabídne mu sardinská vláda pomoc při realizování pohodlného spojení ke Středozemnímu moři. Tím by však hrozilo, že se německý obchod odkloní od tradiční trasy směřující přes Tyrolsko k Jaderskému moři, a naopak by vedl přes Švýcarsko do Janova. Metternich se domníval, že se na tento směr nutně napojí všechny jihoněmecké státy, jestliže jim Rakousko nenabídne možnost pohodlnějšího spojení s Jaderským mořem prostřednictvím železnice vedoucí od Dunaje k Terstu přes rakouské italské provincie. Výhody to mělo přinést i rakouskému obchodu, který měl být tímto způsoben rovněž přiveden k Jaderskému moři a mohl si tím tak kompenzovat neúčast na Celním spolku a jeho obchodních výhodách.⁵⁴

Metternich snil o celní unii v srdci Evropy, která by zahrnovala nejen Německo a země habsburské monarchie, nýbrž také rakouské provincie v Itálii. Na mysli mu tanul celní spolek čítající 70 milionů obyvatel, který by se rozprostíral od Baltského až po Středozemní moře a od Rýna až po hranice s Ruskem.⁵⁵ Podporu při prosazování tohoto plánu nalezl u prezidenta Dvorské komory Karla Friedricha von Kübeck. Když pak byl onen plán v listopadu 1841 předložen Státní konferenci, zdáli se být arcivévoda Ludvík

⁵³ Adolph Maria Svobodný pán von Brenner-Felsach Metternichovi, Karlsruhe, 13. dubna 1843, Austria-Österreichisches Staatsarchiv/Haus-, Hof- und Staatsarchiv (dále jen: AT-OeStA/HHStA), Staatskanzlei (dále jen: StK), Baden Diplomatische Korrespondenz 42.

⁵⁴ Metternich Karlu Friedrichovi von Kübeck, Vídeň, 20. října 1841, *Aus Metternichs nachgelassenen Papieren*, Band VI, s. 536–539.

⁵⁵ DESMOND, Seward: *Metternich. Der erste Europäer. Eine Biographie*. Zürich 1993, s. 263.

a hrabě Kolowrat neméně nadšení. Okamžitě nechali zřídit komisi, jež měla zhotovit studie o případné proveditelnosti připojení Rakouska k Celnímu spolku. Komise se však vyslovila proti, poněvadž tarifní reforma vyžadující přizpůsobení rakouských a uherských cel těm německým vyvolala značnou nelibost v Uhrách. Metternich nedokázal skrýt své zklamání a znovu varoval, že Rakousko riskuje, že s ním zbytek Německa bude nakládat jako s cizínou. Taktéž i jeho druhý návrh zřídit železniční spojení k Jaderskému moři byl odmítnut, neboť stavba železnice byla považována za příliš drahou. Plán na připojení Rakouska k Celnímu spolku z roku 1841 sice ztroskotál, ale Metternich neztrácel naději a v roce 1844 předložil proveditelné postupy při odstraňování cel mezi Rakouskem a Uherskem. Když však byl jeho plán diskutován ve Státní konferenci, nebyl jednání přítomen. Navzdory očekávání se Kolowrat postavil do opozice a celý plán tak ztroskotál.⁵⁶

Zde je důležité zdůraznit, že Metternich nespojoval hospodářství s mocenskými snahami, a proto odmítl snahy německých nacionalistů o připojení Dánska k Německému spolku. Navíc, jak již bylo řečeno výše, koncipoval Německý spolek na Vídeňském kongresu jako jeden z pilířů evropského mírového uspořádání. Z tohoto důvodu nemohl souhlasit s posílením moci tohoto spolku jak v Evropě, tak i na světových mořích prostřednictvím přičlenění Dánska, neboť by tím došlo k narušení rovnováhy sil a spolek by ztratil svůj defenzivní charakter. V roce 1841 se ve Všeobecných novinách (*Allgemeine Zeitung*) objevil plán admirálního státu (*Admiralstaat*), který předložil článek s názvem *Království Dánsko jako německý spolkový stát* (*Das Königreich Dänemark als deutscher Bundesstaat*) v souladu s návrhem Friedricha Lista, nastíněným v jeho právě vyšlém díle *Národní systém politické ekonomie* (*Nationalen System der politischen Ökonomie*). Článek prohlašoval, že si Dánsko přeje připojit se k Německému spolku z důvodu oboustranného užitku, poněvadž samo je příliš malé na to, aby představovalo silnou mocnost, mohlo však na druhou stranu do mocného Německého spolku přispět tak naléhavě potřebnou flotilou, přístavy a námořníky.⁵⁷ Dánské loďstvo a válečná flotila, „nejvíce vynikající věc, kterou Dánsko disponuje“⁵⁸ – by se staly

⁵⁶ Tamtéž, s. 264–265; MILNE, Andrew: *Metternich*. London 1975, s. 160; HAHN, Hans Werner: *Geschichte des Deutschen Zollverein*. Göttingen 1984, s. 131.

⁵⁷ GEISTHÖVEL, Alexa: *Eigentümlichkeit und Macht. Deutscher Nationalismus 1830-1851. Der Fall Schleswig-Holstein*. Stuttgart 2003, s. 168–169; JESPERSEN, Knud J. V.: *Die Nationalbewegungen und Dänemark*. In: TIMMERMAN, Heiner (ed.), *Die Entstehung der Nationalbewegung in Europa 1750–1849*. Berlin 1993, s. 184; SKOVMAND, R.: c. d., s. 70.

⁵⁸ Eduard hrabě von Woyna Metternichovi, Kodaň, 29. srpna 1841, AT-OeStA/HHStA, Staatenabteilungen (dále jen: StAb), Dänemark 109.

Německému spolku užitečnou mocenskou oporou a nahradily by současně chybějící marinu spolkovou.⁵⁹

Z kancléřova počínání během Rýnské krize a šlesvicko-holštýnské otázky je nanejvýš zjevné, že jeho hlavním zájmem bylo využití defenzivní charakter Německého spolku k zachování míru a pořádku v Evropě a vyhnout se eskalaci vypjatého nacionalismu do ozbrojeného konfliktu. Ač se Metternichovi podařilo dosáhnout toho, že se Rýnská krize obešla bez jediného výstřelu, v případě šlesvicko-holštýnské otázky již tak úspěšný nebyl, neboť jím představované chování – klid, umírněnost, usměrňování – bylo v době nástupu masového nacionalismu odmítnuto. Za Metternichovo usmiřovací mírovou politikou je nutné hledat snahu o zachování existence habsburské monarchie, neboť ta nebyla dostatečně silným státem, aby mohla být vtažena do válečného konfliktu bez spojence, a to nejen z důvodu zanedbané armády a tíživé finanční situace, v níž se ve čtyřicátých letech 19. století nacházela, nýbrž i jejího mnohonárodnostního složení. Každý konflikt vyvolaný na základě nacionalismu by totiž znamenal pro Rakouské císařství smrtelnou hrozbu, neboť by mohl podnítit národy podunajské monarchie k revoluci, žádání státní autonomie nebo dokonce nezávislosti či rozdělení mocnářství na německou a neněmeckou část.

Tvrzení, že kancléř nerozuměl silám své doby, nelze přijmout, a to přinejmenším právě v případě hospodářství. Metternich uměl odhadnout význam Celního spolku již v době jeho geneze. Viděl v něm skutečně významnou událost té doby. Byl si vědom nevýhod, které plynuly z obchodně-politického vyloučení Rakouska z německého prostoru pro průmysl i obchod Rakouského císařství. Při několika příležitostech mezi lety 1841 a 1844 se pokoušel o zmírnění rakouských cel v naději, že dosáhne přijetí Rakouska k Celnímu spolku, neboť by se tím Rakousko stalo protiváhou pruské moci. Jeho úsilí se však nesetkalo s úspěchem.

⁵⁹ Eduard hrabě von Woyna Metternichovi, Kodaň, 29. srpna 1841, AT-OeStA/HHStA, Staatenabteilungen (dále jen: StAb), Dänemark 109.

RESUMÉ

METTERNICH A NĚMECKÝ SPOLEK V LETECH 1840–1848

Během čtyřicátých let 19. století čelil rakouský kancléř Metternich Rýnské krizi a šlesvicko-holštýnské otázce. Obě tyto evropské krize čtyřicátých let 19. století se úzce dotkly jak Německého spolku, tak Rakouska a především se během nich přihlásil o slovo vypjatý německý nacionalismus, který do značné míry ohrozil trvání evropského míru a pořádku v podobě, v jaké byl vytvořen po napoleonských válkách. Metternich se jej snažil vši silou uklidňovat a předejít tak jeho eskalaci do válečného konfliktu. Za jeho usmiřovací mírovou politikou je nutné hledat snahu o zachování existence habsburské monarchie, neboť ta nebyla dostatečně silným státem, aby mohla být vtažena do válečného konfliktu bez spojení, a to nejen z důvodu zanedbané armády a tíživé finanční situace, v níž se ve čtyřicátých letech 19. století nacházela, nýbrž i jejího mnohonárodnostního složení. V této době Metternich rovněž usiloval o hospodářské propojení Rakouska a Německa a zabránění hospodářskému vyčlenění habsburské monarchie z německého prostoru.

Klíčová slova: rýnská krize, šlesvicko-holštýnská otázka, celní spolek, nacionalismus, Metternich, předbřeznová doba, Německý spolek, 19. století

SUMMARY

METTERNICH AND THE GERMAN CONFEDERATION IN 1840–1848

The Austrian chancellor Metternich faced the Rhine Crisis and the problem of Schleswig-Holstein during the 1840s. Both of those crises influenced The German Confederation as well as Austria. It was especially German nationalism which became prevalent and which partially threatened peace created after the Napoleonic wars. Metternich tried to settle the problems with all his might and he tried to prevent a war conflict. His peaceful policy of appeasement indicated that the Habsburg monarchy was not sufficiently strong in case of a war and it would not have had an ally. The reason was neglected army, financial situation, and multicultural character of its inhabitants. Metternich tried to join Austria with German in economy and

to prevent economic removal of the Habsburg monarchy from the German area.

Keywords: the Rhine Crisis, Schleswig-Holstein question, Zollverein, nationalism, Metternich, pre-March period, the German Confederation, 19th century

Translated by Mgr. Tereza Kalousková

Mgr. Barbora Pásztorová, Ph.D.
Katedra historických věd
Filozofické fakulty Západočeské univerzity
Sedláčkova 38, Plzeň 301 00
Česká republika
e-mail: barpas@khv.zcu.cz